

СТАНДАРТИЗАЦІЯ, СЕРТИФІКАЦІЯ, ЯКІСТЬ

Науково-технічний журнал

№ 4 (89) 2014

Засновники:

Міністерство економічного розвитку
і торгівлі України
Держане підприємство
«Український науково-дослідний
і навчальний центр
проблем стандартизації,
сертифікації та якості»

Рік заснування — 1998

Журнал зареєстровано
у Державному комітеті телебачення
і радіомовлення України 22.03.2004
Свідоцтво № 8560 серія КВ

Журнал зареєстровано
у Вищій атестаційній комісії
України Постановою президії ВАК
від 10.02.2010 №1-05/1

Передплатний індекс: 22567

Головний редактор

Кабаненко Є. В.

Редакційна колегія:

Андрощук В. В.,
Бандирська О. В.,
Бокун І. В.,
Будьоний М. М.,
Булат А. Т.,
Гінзбург М. Д.,
Захаров І. П.,
Коломієць Л. В.,
Коннік О. В.,
Королько С. А.,
Лобанов Л. М.,
Марков Ю. Д.,
Нагорна О. О.,
Павлов С. В.,
Петришин І. С.,
Почекайлова Л. П.,
Рицар Б. Є.,
Соларьов А. Є.

СТАНДАРТИЗАЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА

Інфімовський С.

Потреба упровадження вимог ДСТУ OHSAS 18001 у повсякденну
життєдіяльність підрозділів збройних сил України.3

НОВИНИ ISO

BMW переходить на екологічно чисті автомобілі.6

СТАНДАРТИЗАЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА

Гінзбург М., Овчаренко Л.

Посилання у національних стандартах
на нормативні та довідкові документи.7

Новіков В., Гончар Н., Новіков В.

ДСТУ ISO 9001:2009: взаємодія процесів навчального закладу.16

НОВИНИ ISO

Знакова сигналізація —
основа універсального порозуміння і безпеки.20

СТАНДАРТИЗАЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА

Гриньов Б., Ламааши Л., Любинський В., Молчанова Н.

Щодо питання гармонізації стандартів і особливостей перекладу. .21

РЕКЛАМА

ДП «Харківстандартметрологія».22

СТАНДАРТИЗАЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА

Анищенко І.

Перелік затверджених стандартів організацій України,
зареєстрованих у червні—серпні 2014 року.23

Головний фонд нормативних документів ДП «УкрНДНЦ».24

МІЖНАРОДНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ

Грищенко Ф.

Порівняння типів документів CENELEC з відповідними типами
документів IEC: стан, тенденції, перспективи.25

Донченко А., Гречко А., Шелейко Т.

Розроблення міждержавних стандартів:
невирішені питання, пропозиції.33

Редакційна група:

Винокуров Л. І.,
Войцеховська Г. Р.,
Дорошин О. Т.,
Курський Ю. С.,
Сіліч С. О.

Відповідальний редактор

Грищенко Ф. В.

Дизайн і комп'ютерна верстка

Мамчич Ю. Ю.

Відомості про авторів є актуальними на момент надходження матеріалів до редакції

Журнал рекомендовано до друку
Вченою радою ДП «УкрНДНЦ»
(протокол засідання № 6 від 25.09.14)

Піписано до друку 10.10.2014.

Формат 60 84/8.

Друк офсетний.

Папір крейдований.

Ум. друк. арк. 8,47.

Обл.-вид. арк. 7,53.

Замовлення № 10.

Редакторсько-інформаційна група:

61002, м. Харків,
вул. Мироносицька, 40, к. 3.
Тел.: (057) 752-00-89
Тел./факс: (057) 752-00-69
E-mail: ssya@metrology.kharkov.ua
standards@i.ua

НОВИНИ ISO

Стандарти ISO на лічильники витрати води..... 37

МІЖНАРОДНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ

Танкевич С., Блінов І., Кириленко В.

Україна та світ: нормативне забезпечення інтелектуальних електроенергетичних систем за концепцією Smart Grid.....38

НОВИНИ ISO

Світ за Йорженом Рандерсом..... 44

МІЖНАРОДНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ

Козубовський В., Алякшев І.

Упровадження в Україні європейських стандартів на побутові газосигналізатори..... 45

С. Королько

«Прийняття» та «упровадження» нормативних документів (Коментар до статті В. Козубовського та І. Алякшева «Упровадження в Україні європейських стандартів на побутові газосигналізатори»).....49

СЕРТИФІКАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ

Волкова Н., Муллін А., Сахно Т.

Сертифікація персоналу: нова версія міжнародного стандарту ISO/IEC 17024.....50

ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ

Мачульський О., Шальман Т.

Виробники кращих товарів України потребують не лише визнання експертів, споживачів, а й належної уваги з боку держави.....59

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Смертенко П., Демиденко О., Почекайлова Л.

Поліпшення якості надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації фахівців у сфері технічного регулювання.....63

План набору слухачів ХФ ДП «УкрНДНЦ» на листопад—грудень 2014 року та на 2015 рік.....69

РЕКЛАМА

ДП «Дніпростандартметрологія» — надійність, відповідальність та професіоналізм.....71

ПАМ'ЯТІ КОЛЕГИ

Іванова Стелла Леонідівна.....72

ПОСИЛАННЯ У НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТАХ НА НОРМАТИВНІ ТА ДОВІДКОВІ ДОКУМЕНТИ

М. Гінзбург, доктор технічних наук, начальник відділу,
Л. Овчаренко, провідний інженер,
Інститут транспорту газу, м. Харків

ССЫЛКИ В НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТАХ НА НОРМАТИВНЫЕ И СПРАВОЧНЫЕ ДОКУМЕНТЫ

М. Гинзбург, доктор технических наук, начальник отдела,
Л. Овчаренко, ведущий инженер,
Институт транспорта газа, г. Харьков

THE REFERENCE IN NATIONAL STANDARDS TO NORMATIVE AND INFORMATIVE DOCUMENTS

M. Ginzburg, Doctor of Technical Sciences, Department Head,
L. Ovcharenko, Senior Engineer,
Gas Transportation R&D Institute, Kharkiv

У статті показано різну призначеність розділу «Нормативні посилання» і додатку «Бібліографія» національних стандартів. Надано практичні рекомендації щодо подавання посилань на інші документи (нормативні та довідкові) у розроблюваних стандартах.

М. Гінзбург

Л. Овчаренко

Нормативні документи зі стандартизації (далі — стандарти) з погляду змісту є носіями двох видів інформації¹ (рис. 1).

¹Тут і далі вживаємо терміни *інформація* та *документ* у значенні, поданому в [1, ст. 1], а саме: інформація — це «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [1, ст. 1], документ — це «матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі» [1, ст. 1].

По-перше, кожний **чинний** стандарт як нормативний документ (НД) є носієм **нормативної інформації**², оскільки він складається з положень, що є вимогами, ►

²**Нормативна інформація** — це інформація, що містить будь-які вимоги до чого-небудь: продукції, процесів, послуг [2]. Нормативну інформацію поширюють суб'єкти нормотворення (зокрема, суб'єкти технічного регулювання та стандартизації), видаючи нормативні документи: Закони України та інші нормативно-правові акти (і зокрема технічні регламенти), будівельні норми, стандарти тощо.

інструкціями, рекомендаціями і повідомленнями та стосуються певного виду діяльності чи її результатів (певного об'єкта стандартизації).

По-друге, стандарт є носієм **науково-технічної інформації**³, оскільки містить технічні, технологічні й організаційні рішення (показники), що узагальнюють досягнення науки, техніки й технології та передовий досвід. З огляду на це стандарти, незалежно від їхньої чинності в Україні, також часто використовують саме як носії науково-технічної інформації, оскільки саме передові рішення та показники відбито у міжнародних та європейських стандартах (зокрема ще не впроваджених в Україні), а також у стандартах провідних вітчизняних та зарубіжних компаній.

Підтвердженням, що стандарт є носієм цих двох видів інформації, є той факт, що в Україні чинні дві різні форми опису стандарту як носія інформації: як джерело нормативної інформації його описують згідно з [4, п. 4.8.3], а як джерело науково-технічної інформації — згідно з [5].

Взаємопов'язаність стандарту з іншими документами — носіями цих двох видів інформації демонструють відповідні посилання із розроблюваного стандарту на інші документи (рис. 1) та на стандарти з інших документів, як тих, що є нормативними, так і тих, що не є нормативними. У цій статті ми обмежимося лише посиланнями із розроблюваного стандарту.

Складно знайти будь-який фаховий текст, у якому б не було посилань на інші документи, що їх для зручності назвемо **посилковими** (рос. ссылочные документы, англ. referenced document). Зазвичай автори фахових текстів посилаються на документи у таких чотирьох основних випадках, коли вони:

- 1) дають критичний огляд робіт попередників, щоб виокремити ті питання, що залишилися нерозв'язаними, і в такий спосіб сформулювати мету та завдання своєї праці;
- 2) використовують ідеї, науково-технічні результати та матеріали інших авторів (положення, формули, таблиці, рисунки тощо);
- 3) підтверджують власні результати порівнянням з результатами інших авторів;
- 4) відсилають читача до документа, у якому питання викладено повніше, ніж у тексті автора [6, с. 43].

Правила посилання на інші документи у фахових текстах, наприклад, у звітах у сфері науки і техніки, викладено у [7, п. 7.11]. У стандартах як спеціально-

му різновиді фахових текстів посилаються на інші документи лише у двох випадках — другому і четвертому. При цьому, як буде показано далі, четвертий випадок суттєво відрізняється від такого випадку для інших документів, оскільки зважає на специфіку стандарту як носія нормативної інформації.

Головною вимогою до розроблюваних стандартів є системність: національні стандарти є складниками єдиного нормативного поля технічного регулювання та стандартизації. Тому положення різних стандартів стосовно того самого об'єкта стандартизації не повинні дублюватися, а тим більше суперечити одне одному. З огляду на це правила викладання стандартів, зокрема ДСТУ 1.5:2003, зазначають, що у тексті стандарту **треба не повторювати положень**, що стосуються того самого об'єкта стандартизації, однозначно викладених в іншому чинному НД, а **посилатися** на них⁴ [4, п. 5.7.8]. Дотримання цієї вимоги забезпечує не лише стислість тексту [4, п. 5.1.1], а й гнучкість системи стандартизації, оскільки, у разі внесення змін до посилкового документа, зазвичай не потрібно змінювати той стандарт, у якому на нього посилаються.

Згідно з [4, п. 5.7.9] посилатися можна як на НД у цілому, так і на його структурні елементи. Тож у підсумку, сукупність положень певного стандарту складають як положення (повідомлення, інструкції, рекомендації чи вимоги), викладені безпосередньо в його тексті, так і положення інших чинних НД, взаємопов'язані з цим стандартом через посилання [4, п. 4.8.1]. Положення НД, на яке посилаються у стандарті, має ту саму обов'язковість, що й положення, у якому посилаються на нього [4, п. 5.7.8].

Отже, посилання на інші чинні НД, які назвемо **нормативними** (рис. 1), відповідають четвертому випадку посилання у фахових текстах. Проте, на відміну від інших фахових текстів, такі посилання у стандартах не просто поєднують положення різних НД, а й надають їм відповідної обов'язковості.

Згідно з [8, ст. 17], національні стандарти, кодекси усталеної практики та зміни до них треба розробляти, зокрема, **на основі наукових досягнень, знань і практики**. З огляду на це стандарти можуть містити технічні, технологічні, організаційні рішення та показники, які відбивають сучасний рівень розвитку науки і техніки та досі не зафіксовані у чинних **НД**, а викладені в авторитетних фахових текстах (довідниках, статтях у наукових і виробничих виданнях, монографіях, дисертаціях, звітах про науково-дослідні роботи тощо). Крім того, розробляючи національні стандарти, зважають на передо-

³ **Науково-технічна інформація** — це інформація «про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, отримані у ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності» [1, ст. 15; 3, ст. 1]. Науково-технічну інформацію поширюють, видаючи різні документи: довідники, статті в наукових і виробничих виданнях, монографії, автореферати дисертацій, препринти тощо, надаючи інформацію про виконані науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-технологічні роботи, захищені дисертації тощо. Носіями науково-технічної інформації також можуть бути стандарти незалежно від їхньої чинності.

⁴ Як виняток, коли це потрібно для однозначного розуміння інших положень стандарту, посилання може містити не лише позначення посилкового документа та його відповідного структурного елемента, але і зміст (витяг) цього структурного елемента [4, п. 5.7.10]. Таку можливість переважно використовують, викладаючи розділ «Терміни та визначення понять», проте [4, п. 4.9.6] дозволяє й для термінів, запозичених з інших стандартів, лише зазначити стандарт-першоджерело і не наводити визначення поняття, «якщо стандарт-першоджерело опубліковано українською мовою».

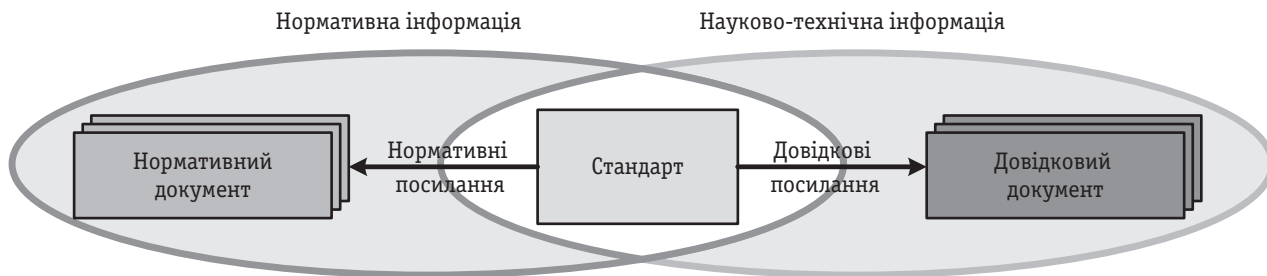

Рис. 1. Стандарт як носій нормативної та науково-технічної інформації

вий досвід, втілений у стандартах (інших НД) провідних іноземних та вітчизняних компаній, міжнародних та регіональних стандартах, ще не впроваджених в Україні, тощо. У поодиноких випадках виникає потреба використати певний практичний досвід, зафіксований в окремих НД колишнього СРСР, незастосовних сьогодні в Україні. Усі зазначені документи, які назвемо **довідковими** (рис. 1), є лише носіями науково-технічної інформації, оскільки не мають статусу чинності в Україні. Посилання на такі документи у стандарті, які назвемо **довідковими** (рос. справочные ссылки), лише підтверджують науково-технічну обґрунтованість поданих рішень та показників. За суттю довідкові посилання близькі до розглянутого вище другого випадку посилань на інші документи у фахових текстах.

Потреба посилатися на документи двох різновидів (нормативні та довідкові) відбиває і структура стандарту. На відміну від одного переліку посилкових документів, передбаченого у [7, п. 4.5], стандарт згідно з [4, п. 4.8, 4.12.9] містить два переліки посилкових документів — у розділі «Нормативні посилання» (англ. Normative references) та в довідковому додатку «Бібліографія» (англ. Bibliography), що відповідає міжнародній практиці [9, п. 6.2.2, 6.4.2].

Зазначені два переліки суттєво різняться статусом, призначеністю, способом подавання документів тощо, що зумовлює принципово різні способи посилання на нормативні та довідкові документи. Ці відмінності певним чином викладено у [4, п. 5.7]. Проте, як показує наш досвід розгляду проектів стандартів, у їхніх розробників та працівників служб стандартизації часто виникають певні неврегульовані у ДСТУ 1.5:2003 питання щодо подавання зазначених переліків, а також правил посилання у тексті стандарту на документи, які вони містять.

Мета цієї статті — надати розробникам національних стандартів практичні рекомендації щодо тлумачення зазначених положень ДСТУ 1.5:2003, а також запропонувати розвиток та певні уточнення деяких положень цього стандарту.

1. НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ ТА ПОСИЛАННЯ НА НИХ

Правила подавання розділу «Нормативні посилання» достатньо детально викладено у [4, п. 4.8]. Проте

в цьому підрозділі є прикрі неточності та кілька неврегульованих питань.

По-перше, як ми вже зазначали в [10], згідно з [4, п. 4.8.1] у розділ «Нормативні посилання» заносять **лише НД, чинні в Україні**. З огляду на це не можна подавати в ньому безпосередньо міжнародні та регіональні стандарти, як це зазначено в останній позиції переліку п. 4.8.4, оскільки такі стандарти самі по собі не є чинними в Україні. Проте, з метою запровадження досвіду розвинених країн і усунення технічних бар'єрів у торгівлі, Україна активно приймає міжнародні та регіональні стандарти як національні. Отже, чинні в Україні гармонізовані стандарти (незалежно від методу приймання) — це національні стандарти, які треба заносити разом з іншими національними стандартами, розташовуючи «за зростанням їхніх реєстраційних номерів» [4, п. 4.8.3]. Якщо ж міжнародний чи регіональний стандарт ще не прийнято як національний (тобто він є довідковим документом), але його певні вимоги доцільно врахувати у розроблюваному стандарті, тоді окремі його положення (зокрема вимоги) треба безпосередньо викласти у тексті розроблюваного стандарту, позначивши документ — джерело науково-технічної інформації, звідки їх узято, а його бібліографічний опис подати у довідковому додатку «Бібліографія».

По-друге, зазначений перелік [4, п. 4.8.4] містить зокрема такі позиції:

- нормативно-правові акти центральних органів державної влади (у разі обґрунтованої потреби);
- інші нормативні документи загальнодержавного значення.

Ці формулювання не є юридично правильними, оскільки у чинній Конституції України [11] немає такого поняття як «центральный орган державної влади» та не зрозуміло, що таке нормативний документ загальнодержавного значення.

На нашу думку, у розробників стандартів може виникати обґрунтована потреба посилатися лише на НД зі стандартизації та на НД з технічного регулювання (НДТР), які поділяються на нормативно-правові акти з питань технічного регулювання (НПАТР) і підзаконні нормативні акти технічного характеру — будівельні норми (рис. 2).

На відміну від НД зі стандартизації, які є апіорі добровільними [8, ст. 4], положення НДТР є обов'язковими ▶

для суб'єктів господарювання незалежно від форм власності та адміністративного підпорядкування⁵. Отже, в Україні, окрім НПА, які власне мають назву **технічний регламент**, діє велика кількість НДТР, що містять **обов'язкові вимоги** до продукції, процесів, послуг і по суті є технічними регламентами в міжнародному розумінні цього поняття⁶ [10, 12].

Як найважливіші для розробників стандартів на рис. 2 з НДТР окремо виділено будівельні норми і такі групи НПАТР як нормативно-правові акти з питань охорони праці (НПАОП) та пожежної безпеки (НАПБ); санітарні правила і норми. На відміну від інших правил, положень, інструкцій, порядків тощо, затверджених розпорядчими документами центральних органів виконавчої влади України (ЦОВВ), ці різновиди НПАТР мають позначення, а відповідні ЦОВВ ведуть їхні реєстри⁷. Посилання на НПАОП, НАПБ, санітарні правила і норми широко використовують у розділах стандартів, у яких викладають вимоги безпеки, охорони довкілля тощо, а посилання на будівельні норми — переважно у національних стандартах у сфері будівництва.

Інші нормативні документи загальнодержавного значення — це різновид НД зі стандартизації, а саме, стандарти та інші НД, затверджені наказами ЦОВВ і не зареєстровані у Міністерстві юстиції України (Мін'юсти). Загальнодержавне значення таких стандартів та інших НД, наприклад, *Правил улаштування електроустановок*, не викликає сумніву, хоча сьогодні їх реєструють лише на рівні відповідних ЦОВВ⁸. Згідно з [8, прикінцеві та перехідні положення, п. 5] протягом п'ятнадцяти років з дня набрання чинності цим Зако-

⁵Цю обов'язковість забезпечує для будівельних норм спеціальний статус, передбачений законом [13, ст. 1, 10.7, 11.1], а для НПАТР — статус нормативно-правового акта. Підтвердженням останнього є занесення акта до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів (ЄДРНПА). Зауважимо, що згідно з [14, п. 2] до ЄДРНПА заносять усі без винятку НПА, затверджені указами Президента України, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, і лише зареєстровані в Мін'юсти НПА, прийняті наказами ЦОВВ України або розпорядчими документами державних колегіальних органів (наприклад, постановами Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), рішеннями Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ).

⁶Згідно з правилами міжнародної стандартизації технічний регламент — це НД, що його прийняв орган влади та який містить технічні вимоги або безпосередньо, або через посилання на стандарт, технічні умови, настанову чи їхній зміст [15, п. 5.6, 5.6.1].

⁷Якщо раніше відповідні ЦОВВ не завжди реєстрували в Мін'юсти новорозроблені НПАОП, НАПБ та санітарні правила і норми, то останніми роками така хибна практика практично зникла.

⁸На відміну від галузевих міністерств колишнього СРСР, які мали у своєму прямому (адміністративному) підпорядкуванні сукупності промислових підприємств, ЦОВВ України переважно здійснюють функційне керування (рос. функциональное управление), визначаючи державну політику в певних сферах, насамперед, нормативним регулюванням, тобто встановлюючи обов'язкові до виконання норми (правила) поведінки для товаровиробників і надавачів послуг незалежно від форм власності та адміністративного підпорядкування, для споживачів товарів і послуг та для державних органів, що регулюють господарську діяльність.

ном в Україні мають залишитися лише два рівні НД зі стандартизації замість трьох, поданих на рис. 2, де ліквідований рівень виділено пунктиром. Відповідно протягом цього періоду стандарти та інші НД, затверджені наказами ЦОВВ, треба замінити на *технічні регламенти, національні стандарти, кодекси ustalеної практики* або скасувати на рівні ЦОВВ і за потреби прийняти як стандарти суб'єктів господарювання. Проте протягом цього періоду їх використовуватимуть, зокрема, посиланням на них не лише у НД зі стандартизації, а й у НПА, останнє згідно з [8, прикінцеві та перехідні положення, п. 5] робить їх обов'язковим.

Для забезпечення системності та одноманітності подавання НД у розділі «Нормативні посилання» національних стандартів і з огляду на зазначене вище, пропонуємо викласти список [4, п. 4.8.4] у такій редакції:

- *законодавчі акти (Конституція, кодекси, закони України та ратифіковані міжнародні договори і конвенції, що стали частиною її законодавства);*
- *нормативно-правові акти, затверджені розпорядчими документами Президента України;*
- *технічні регламенти;*
- *інші нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України (переліки, положення, порядки, правила, інструкції тощо);*
- *нормативно-правові акти з питань охорони праці (НПАОП);*
- *нормативно-правові акти з питань пожежної безпеки (НАПБ);*
- *санітарні правила і норми (ДСанПН, ДСН, ДГН, ГН);*
- *інші нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади України (переліки, положення, порядки, правила, інструкції тощо);*
- *будівельні норми (ДБН, ГБН, ВБН)⁹;*
- *національні стандарти та кодекси ustalеної практики України, зокрема, гармонізовані з між-*

⁹Згідно із Законом України «Про будівельні норми» застосування всіх різновидів чинних будівельних норм (ДБН, ГБН, ВБН) «або їх окремих положень є обов'язковим для всіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, які провадять будівельну, містобудівну, архітектурну діяльність та забезпечують виготовлення продукції будівельного призначення» [13, ст. 11]. Отже, назва державні та галузеві відбивають не сферу застосування (вона спільна), а особливості їх затвердження: ДБН затверджує, скасовує або вносить до них зміни ЦОВВ, що забезпечує формування державної політики у сфері будівництва (сьогодні — Мінрегіон України), а ГБН — інші ЦОВВ, до повноважень яких належать питання з нормування в будівництві. Проте, зазначені ЦОВВ мають перед затвердженням погодити проект ГБН з Мінрегіоном України, а після затвердження передати ГБН до Мінрегіону України на реєстрацію [13, ст. 1, 5—7]. Ще на етапі обговорення проекту цього Закону ми [16, с. 21] вважали недоцільним існування такого різновиду будівельних норм, як галузеві (відомчі), і пропонували, щоб усі будівельні норми затверджував і супроводжував один державний орган нормування у будівництві (Мінрегіон України), а інші ЦОВВ лише розробляли потрібні їм будівельні норми та подавали їх до Мінрегіону України на затвердження.

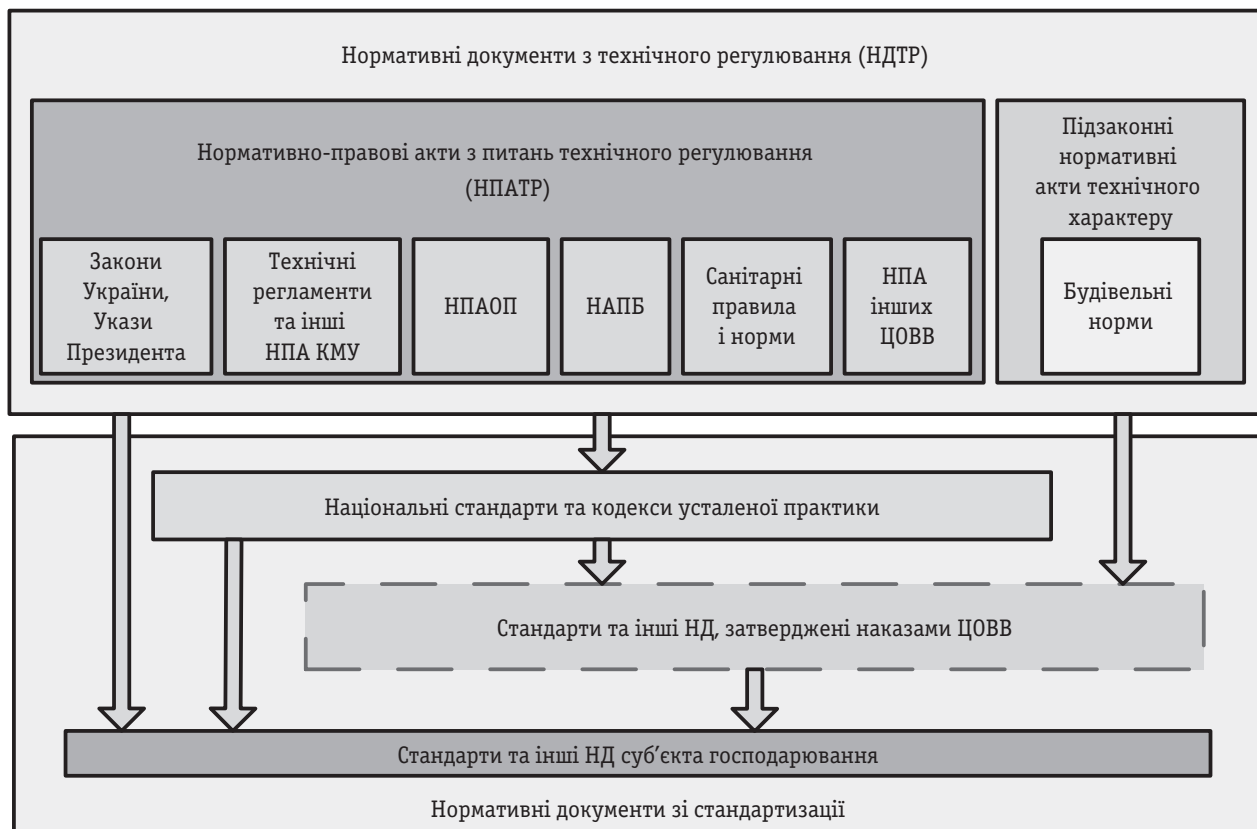

Рис. 2. Єдине нормативне поле технічного регулювання та стандартизації

народними та регіональними (ДСТУ, ДСТУ Б, ДСТУ ГОСТ, ДСТУ EN, ДСТУ ІЕС, ДСТУ ІСО, ДСТУ-Н тощо);

- безпосередньо чинні в Україні міждержавні стандарти, інші нормативні документи зі стандартизації (ГОСТ, ПМГ, РМГ, СТ СЭВ тощо)¹⁰;
- стандарти, затверджені наказами центральних органів виконавчої влади України¹¹;
- інші нормативні документи, затверджені наказами центральних органів виконавчої влади України¹²;
- тимчасово чинні в Україні документи колишнього СРСР (ВНТП, ВСН, ОНТП, РД, СН, СНиП, СНиР тощо)¹³.

До розділу «Нормативні посилання» певний НД вміщують лише у тому випадку, якщо на нього є нормативне посилання, тобто є *обґрунтована потреба* додати певне положення із цього НД чи всю сукупність його положень до сукупності положень розроблюваного стандарту.

У межах кожного виду НД (законодавчі акти; НПА, затверджені розпорядчими документами Президента; технічні регламенти; інші НПА Кабінету Міністрів України; НПА з питань охорони праці тощо) спочатку вміщують НД, що мають позначення, розташовуючи їх за зростанням їхніх позначень,

¹⁰«До їх заміни на національні стандарти чи скасування в Україні» [8, прикінцеві та перехідні положення, п. 2].

¹¹«До їх заміни на технічні регламенти, національні стандарти, кодекси ustalenoї практики чи скасування в Україні, але не більш як 15 років з дня набрання чинності» Законом України «Про стандартизацію» [8, прикінцеві та перехідні положення, п. 3].

¹²Те саме.

¹³Те саме.

а потім ті, що не мають позначень, — за абеткою (рис. 3). Для кожного НД, що не має позначення, треба подавати інформацію щодо розпорядчого документа, яким його затверджено, а для НПА, затвердженого наказом ЦОВВ, — ще й інформацію про його реєстрацію в Мініюсті. Для НД, що мають позначення, цього робити не потрібно, бо їх легко ідентифікувати за реєстрами відповідних ЦОВВ. Будівельні норми у списку НД розташовують у такій послідовності: державні (ДБН), галузеві (ГБН) і відомчі (ВБН).

Викладене вище стосувалося національних стандартів та кодексів ustalenoї практики, прийнятих національним органом стандартизації України. У стандартах та інших НД суб'єктів господарювання (рис. 2) розділ «Нормативні посилання» після зазначених вище різновидів НД доповнюють стандартами та іншими НД, затвердженими цим суб'єктом і на які є нормативні посилання у тексті розроблюваного стандарту суб'єкта господарювання.

На момент затвердження стандарту всі посилкові НД мають бути чинними. Проте з часом до них вносять зміни, їх переглядають або скасовують без заміни. З огляду на це згідно з [17, п. 5.1] чинні стандарти планово «перевіряють на відповідність їх чинному законодавству України, потребам споживачів і держави, обороноздатності, рівневі розвитку науки й техніки, досягнутому на момент перевіряння НД, та для визначення ступеня їх гармонізації»

2 НОРМАТИВНІ ПОСИЛАННЯ

У цьому стандарті є посилання на такі нормативні документи:

Закон України «Про трубопровідний транспорт» від 15.05.96 № 192/96-ВР

Технічний регламент безпеки простих посудин високого тиску, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2009 № 268

Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1232

НПАОП 11.1-1.01-08 Правила безпеки в нафтогазодобувній промисловості України

НПАОП 60.3-1.01-10 Правила безпечної експлуатації магістральних газопроводів

НАПБ А.01.001-2004 Правила пожежної безпеки в Україні

ДСанПіН 3.3.6-096-2002 Державні санітарні норми і правила при роботі з джерелами електромагнітних полів

Положення про професійне навчання працівників на виробництві, затверджене наказом Мінпраці/МОН України від 26.03.2001 № 127/151 та зареєстроване в Мін'юсті України 06.04.2001 за № 315/5506

ДБН Д.2.3-12-99 Ресурсні елементні кошторисні норми на монтаж устаткування. Збірник 12. Технологічні трубопроводи

ГБН В.3.1-00013741-12:2011 Магістральні трубопроводи. Ремонт дуговим зварюванням в умовах експлуатації

ВБН В.3.1-00013741-08:2008 Магістральні газопроводи. Лінійна частина. Капітальний ремонт

ДСТУ 2389-94 Технічне діагностування та контроль технічного стану. Терміни та визначення

ДСТУ EN 133:2005 Засоби індивідуального захисту органів дихання. Класифікація (EN 133:2001, IDT)

ДСТУ ISO/TS 14167:2005 Аналіз газів. Основні положення щодо забезпечення якості вимірювання із застосуванням повітряних газових сумішей. Настанови (ISO/TS 14167:2003, IDT)

ДСТУ OHSAS 18001:2010 Системи управління гігієною та безпекою праці. Вимоги (OHSAS 18001:2007, IDT)

ГОСТ 12.1.001-89 Система стандартів безпеки праці. Ультразвук. Общєе требования безопасности (Система стандартів безпеки праці. Ультразвук. Загальні вимоги безпеки)

СОУ 60.3-00013741-002:2007 Положення про переведення магістральних газопроводів з I класу на II клас

Методика визначення виробничо-технологічних витрат природного газу на його видобування, транспортування магістральними газопроводами та експлуатацію підземних сховищ. Частина I. Паливний та пусковий газ, затверджена наказом Мінпаливенерго України від 23.06.2008 № 340

Правила улаштування електроустановок. Розділ 1. Загальні правила. Глава 1.9. Зовнішня ізоляція електроустановок, затверджені наказом Мінпаливенерго України від 04.10.2006 № 367

Рис. 3. Приклад розташування НД у розділі «Нормативні посилання»

з міжнародними, регіональними стандартами та іншими документами у сфері стандартизації, а також національними стандартами розвинених країн та узгодженості з чинними НД тієї самої сфери застосування». Зазвичай стандарт перевіряють «через п'ять років після розроблення, перегляду чи останнього перевірення, якщо не виникає потреби перевірити його раніше» [17, п. 5.2]. Отже, типовою може бути ситуація, коли протягом достатньо тривалого часу потрібно застосовувати певний стандарт, а деякі посилкові НД уже замінено на нові НД (нові редакції), змінено або скасовано. Що має у такому випадку робити користувач стандарту?

У міждержавному стандарті ГОСТ 1.5-2001, прийнятому в Україні як ідентичний національний стандарт [18, п. 2], національному стандарті Російської Федерації ГОСТ Р 1.5-2012 [19, п. 2], стандартах провідних іноземних компаній, зокрема РАО «Газпром» (наприклад, [20]), запропоновано чіткий алгоритм, викладений як примітка наприкінці розділу «Нормативні посилання». Пропонуємо в національних стандартах України запровадити таку саму практи-

ку та закінчувати розділ «Нормативні посилання» такими словами:

«Використовуючи цей стандарт, доцільно перевіряти чинність посилкових нормативних документів, наведених у цьому розділі, на офіційних сайтах «Законодавство України», Національного органу стандартизації, інших органів нормотворення, у щорічних «Каталогах нормативних документів» станом на 1 січня поточного року та щомісячних інформаційних покажчиках «Стандарти» за поточний рік.

Якщо посилковий нормативний документ замінено новим або до нього внесено зміни, треба застосовувати новий нормативний документ або його найостанніше видання зі змінами.

Якщо посилковий нормативний документ скасовано без заміни або у новому нормативному документі (найостаннішому виданні) вилучено або суттєво змінено той структурний елемент, на який іде посилання у стандарті, то положення і, зокрема, вимоги стандарту, де є посилання на цей нормативний документ у цілому або на змінений чи вилучений

...

2 НОРМАТИВНІ ПОСИЛАННЯ

У цьому стандарті є посилання на такі нормативні документи:

...

Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1232 (далі — «Порядок проведення розслідування»)

...

6.8.5 Розслідують та ведуть облік нещасних випадків відповідно до «Порядку проведення розслідування».

Рис. 4. Приклад посилання на НД без позначення з багатослівною назвою

структурний елемент, застосовують за винятком цього посилання.»

У [4, п. 5.7] чітко прописано як посилатися на стандарти, інші НД, що мають позначення. Проте в багатьох випадках потрібно посилатися на НД, що не мають позначень. Пропонуємо робити це так.

Посилаючись на НД, що не має позначення, уживають тих самих словосполук, зазначаючи лише його назву в лапках мовою оригіналу без реквізитів розпорядчого документа, яким його затверджено, наприклад:

«... згідно із Законом України «Про охорону праці»;
«... відповідно до «Положення про професійне навчання працівників на виробництві».

Якщо посилковий НД без позначення має багатослівну назву, яку потрібно вжити за текстом стандарту багато разів, пропонуємо дозволити у розділі «Нормативні посилання» після його опису подавати у дужках слово «далі — » і скорочену назву в лапках, яку і застосовувати у посиланнях за текстом стандарту (рис. 4).

2. ДОВІДКОВІ ДОКУМЕНТИ ТА ПОСИЛАННЯ НА НИХ

Згідно з [4, п. 4.12.9] із бібліографічних описів довідкових документів (ДД) формують пронумерований список і розміщують його в останньому з додатків, який має назву «Бібліографія» та довідковий статус. У нинішній версії стандарту [4] цей список може містити не лише документи, на які є посилання в тексті стандарту, а й інші, використані під час його розроблення. На нашу думку, останнє є абсолютно зайвим, тобто мають залишитися лише документи, на які є посилання. Поданий у [4, п. 4.12.9] перелік різновидів ДД містить неточності, його потрібно конкретизувати. Пропонуємо викласти його у такій редакції:

- *не впроваджені в Україні директиви Європейського Союзу, технічні регламенти регіональних організацій, міжнародні та регіональні стандарти, нормативні документи інших країн, стандарти окремих іноземних компаній тощо;*

- *нормативні документи інших суб'єктів стандартизації України, рівень прийняття яких нижчий, ніж у розроблюваного стандарту;*
- *нормативні документи колишнього СРСР, не застосовні сьогодні в Україні;*
- *довідники, статті у наукових і виробничих виданнях, монографії, інша науково-технічна література.*

На нашу думку, треба чітко зазначити, що бібліографічний опис документа, який є стандартом або іншим НД, складається з повного позначення (за наявності), назви мовою оригіналу та її перекладу українською в круглих дужках (якщо назву подано іншою мовою). Тоді як бібліографічний опис документів, які є довідниками, науковими статтями, монографіями тощо, подають згідно з вимогами ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 [5]¹⁴.

Усі ДД, бібліографічний опис яких подано в додатку «Бібліографія», використовують для обґрунтування положень розроблюваного стандарту. Щоб наведені в них положення (і зокрема вимоги) увійшли до сукупності положень (вимог) розроблюваного стандарту, потрібно безпосередньо викласти ці положення (вимоги) у тексті розроблюваного стандарту і посилатися на ДД, звідки їх узято.

Потребують суттєвого уточнення викладені у [4, п. 5.7] правила посилання на ДД, наведені в додатку «Бібліографія». На нашу думку, довідкові посилання у тексті стандарту треба подавати так: номер у квадратних дужках, за яким цей документ зазначено у списку, а також, за потреби, після коми номер розділу, пункту, іншого структурного елемента або сторінки.

Із наведеного прикладу (рис. 5) випливає чітка відмінність нормативних посилань на НАПБ Б.03.002 та НПАОП 40.1-1.32, положення яких разом з положеннями розроблюваного стандарту становлять сукупність його положень (їхні описи наводять у розділі «Нормативні посилання»), від довідкових посилань

¹⁴З погляду системності доцільно було б усі документи у додатку «Бібліографія» описувати згідно з вимогами ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 [5]. Проте це суттєво збільшує обсяг цього додатку та ускладнює роботу розробників.

...

2 НОРМАТИВНІ ПОСИЛАННЯ

У цьому стандарті є посилання на такі нормативні документи:

...

НПАОП 40.1-1.32-01 Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок

НАПБ Б.03.002-2007 Норми визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою

...

5.2.3 Приміщення одоризаційної установки належать до вибухопожежонебезпечних приміщень з категорії А згідно з табл. 1 НАПБ Б.03.002, з вибухонебезпечними зонами класу 2 відповідно до НПАОП 40.1-1.32. Рекомендована норма кратності повітрообігу в приміщенні одоризаційної установки — 10 [2, п. 3.2.26].

...

5.3.8 Уміст CO₂ в природному газі, що його транспортують магістральними газопроводами, не має перевищувати 2 % [3, с. 20].

...

**ДОДАТОК К
(довідковий)
БІБЛІОГРАФІЯ**

...

2 ВРД 39-1.10-069-2002 Положение по технической эксплуатации газораспределительных станций магистральных газопроводов (Положення з технічної експлуатації газорозподільчих станцій магістральних газопроводів)

3 Експлуатаційникові газонафтового комплексу : довідник / [В. В. Розгонюк, Л. А. Хачикян, М. А. Григіль, О. С. Удалов, В. Н. Нікішин]. — К. : «Росток», 1998. — 431 с.

Рис. 5. Порівняння нормативних і довідкових посилань

Відмінності між нормативними та довідковими посиланнями

Показник	Нормативні посилання	Довідкові посилання
Призначеність посилання	Не повторювати положень, що поширюються на об'єкт стандартизації та встановлені в іншому НД, і в такий спосіб долучити їх до сукупності положень певного стандарту	Підтвердити наукову-технічну обґрунтованість поданих у стандарті технічних, технологічних й організаційних рішень та показників
Обов'язковість положення, на яке посилаються	Положення НД, на яке посилаються у стандарті, має ту саму обов'язковість, що й положення, у якому посилаються на цей НД	Обов'язковість положенню надає не посилання, а перенесення його до тексту розроблюваного стандарту
Статус посилкового документа	Чинний НД, рівень прийняття якого не нижчий, ніж стандарт, у якому посилаються	Будь-який довідковий документ
Положення з посилкового документа	не переносять до тексту розроблюваного стандарту, а лише посилаються на структурний елемент певного чинного НД або на НД у цілому	безпосередньо викладають у тексті розроблюваного стандарту і зазначають, звідки їх узято
Посилання на документ, що має позначення	Після слів «відповідно до» або «згідно з» подають позначення НД без року ухвалення	Номер у квадратних дужках, за яким цей довідковий документ подано у списку, а також, за потреби, після коми номер розділу, пункту, іншого структурного елемента або сторінки
Посилання на документ, що не має позначення	Після слів «відповідно до» або «згідно з» подають назву НД в лапках мовою оригіналу без реквізитів розпорядчого документа, яким затверджено НД	

на стандарт іноземної компанії ВРД 39-1.10-069 та довідник, потрібну інформацію з яких перенесено до тексту розроблюваного стандарту.

Особливо звертаємо увагу розробників стандартів, що не можна в посиланнях на ДД, наведені в додатку «Бібліографія», використовувати формулювання: «згідно з 4.2 [6]», «відповідно до вимог [7]» тощо, оскільки положення зазначених документів не можуть становити разом з положеннями розроблюваного стандарту сукупність його положень, а подані посилання лише обґрунтовують певні положення.

Отже, між нормативними та довідковими посиланнями є суттєві відмінності (таблиця).

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Тексти стандартів, на відміну від інших фахових текстів, містять два різновиди посилань (нормативні

та довідкові), які суттєво різняться статусом, призначеністю, способом подавання документів тощо, а це зумовлює принципово різні способи посилання на НД та ДД.

2. Загальні правила подавання документів у розділі «Нормативні посилання» та в довідковому додатку «Бібліографія» певним чином викладено в основоположному стандарті ДСТУ 1.5:2003 [4, п. 4.8, 4.12.9], а правила посилання на них — у [4, п. 5.7]. Проте ці правила містять прикрі неточності та залишають неврегульованими багато питань, що зумовлює помилки у проектах стандартів.

3. Запропоновано, як подолати ці неточності та врегулювати питання, надано пропозиції щодо змін і доповнень, які потрібно внести до тексту стандарту ДСТУ 1.5:2003, щоб поліпшити якість розроблюваних в Україні стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII (у редакції Закону України від 13.01.2011 № 2938-VI; з останніми змінами згідно із Законом України від 23.02.2014 № 763-VII). — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
2. Что такое нормативная информация [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://info.snip.kz/regulatoryinfo.php>
3. Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 № 3322-XII (з останніми змінами згідно із Законом України від 27.03.2014 № 1170-VII). — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>
4. Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів (ISO/IEC Directives, part 2, 2001, NEQ) — ДСТУ 1.5:2003.
5. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT) — ДСТУ ГОСТ 7.1.2006.
6. Словарь-справочник автора / Сост. Л. А. Гильберг и Л. И. Фрид; Общ. ред. и словник А. Э. Мильчина. — М. : Книга, 1979. — 304 с. — Режим доступу: http://publ.lib.ru/ARCHIVES/G/GIL'BERG_L._A/_Gil'berg_L
7. Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення — ДСТУ 3008-95.
8. Закон України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 № 1315-VII. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
9. ISO/IEC Directives, Part 2: Rules for the structure and drafting of international Standards, Sixth edition, 2011. — 72 p. (Частина 2. Правила побудови та викладання міжнародних стандартів, шоста редакція, 2011). — Режим доступу: <http://isotc.iso.org/livelink/livelink?func=ll&objId=4230456&objAction=browse&sort=subtype>
10. Гінзбург М. Щодо посилань на нормативно-правові акти та інші нормативні документи загальнодержавного значення / М. Гінзбург // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2009. — № 4. — С. 31—36.
11. Конституція України: Прийнята 28.06.1996 (з останніми змінами згідно із Законом України від 21.02.2014 № 742-VII). — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
12. Філіпчук Г. Система технічного регулювання в Україні потребує подальшого вдосконалення / Г. Філіпчук, Я. Юзьків // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2006. — № 3. — С. 6—16.
13. Закон України «Про будівельні норми» від 05.11.2009 № 1704-VI (з останніми змінами згідно із Законом України від 20.11.2012 № 5496-VI) — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1704-17>
14. Указ Президента України «Про Єдиний державний реєстр нормативних актів» від 27.06.1996 № 68/96 (зі змінами згідно з Указом Президента від 27.01.1999 № 70/99). — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/468/96>
15. Національна стандартизація. Стандартизація та суміжні види діяльності. Терміни та визначення основних понять — ДСТУ 1.1:2001.
16. Гінзбург М. Щодо формування нормативної бази будівництва / М. Гінзбург, Н. Кадничанська // Ринок інсталяцій. — 2007. — № 7—8. — С. 6—9.
17. Національна стандартизація. Правила розроблення національних нормативних документів — ДСТУ 1.2:2003.
18. Міждержавна система стандартизації. Стандарти міждержавні, правила та рекомендації з міждержавної стандартизації. Загальні вимоги до побудови, викладання, оформлення, змісту та позначень (ГОСТ 1.5-2001, IDT) — ДСТУ ГОСТ 1.5:2004.
19. Стандартизація в Российской Федерации. Стандарты национальные. Правила построения, изложения, оформления и обозначения — ГОСТ Р 1.5-2012.
20. Стандарт организации. Правила эксплуатации магистральных газопроводов — СТО Газпром 2-3.5-454-2010. — Режим доступу <http://bestpravo.ru/rossijskoje/rx-pravo/t3k/index.htm>